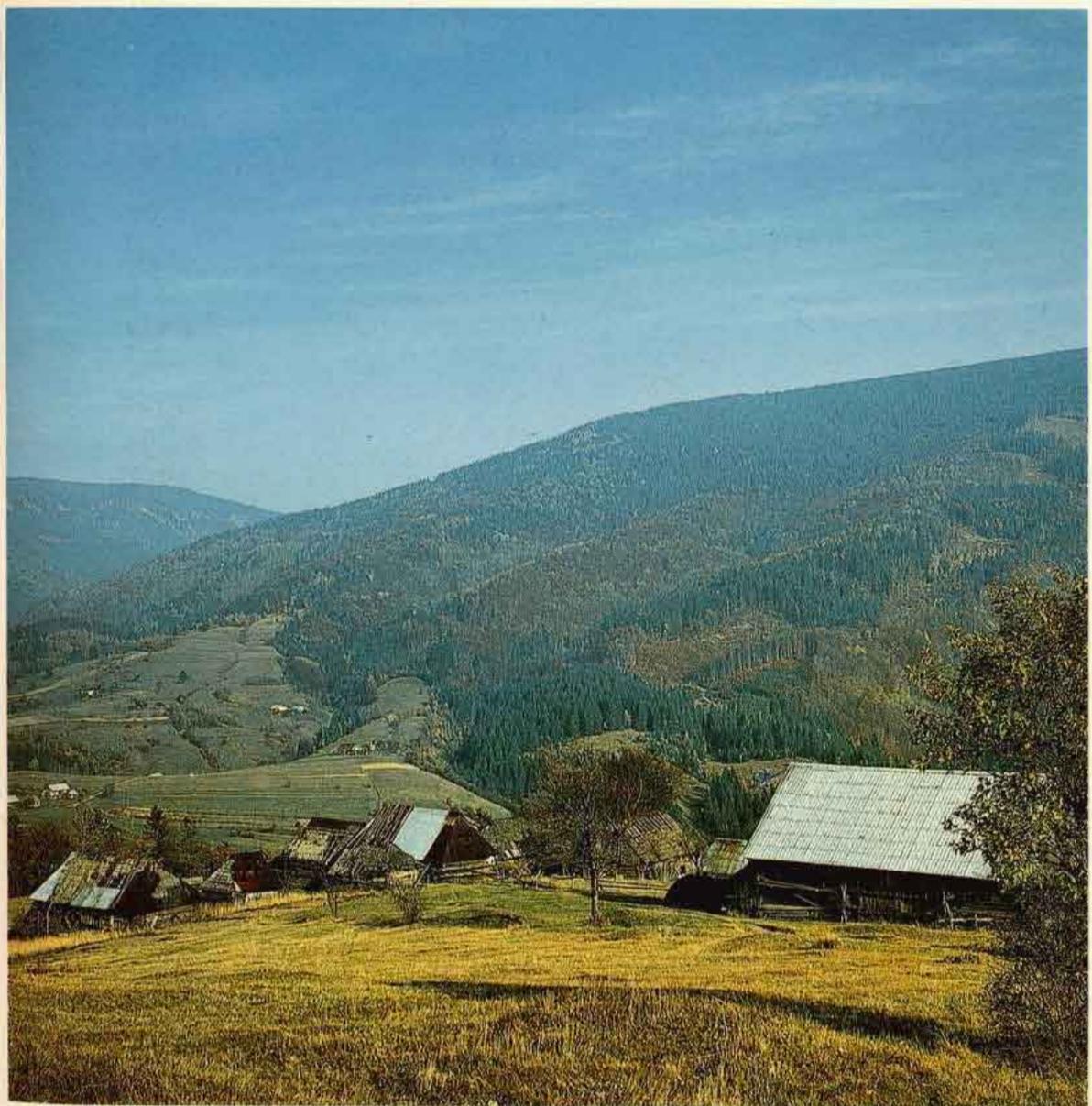

Slovenský národopis

3

40 - 1992

Na obálke:

1. strana: Pohľad na poľnohospodársku krajinu v Kokávke, časti Muránskej Zdychavy (okr. Rožňava). Foto J. Podoba 1987. Fotoarchív NÚ SAV
4. strana: Štátna výstavba bytoviek v Krásne nad Kysucou (okr. Čadca). Foto J. Dérer 1960. Fotoarchív SNM v Martine.
- K príspevku J. Podobu: Etnografický pohľad na problematiku vzťahu človeka a životného prostredia: etnoekológia, kultúrna ekológia alebo environmentálna etnológia?

Dear Reader,

Slovenský národopis (Slovak Ethnology) is a quarterly with a long tradition, edited in the Slovak language by the Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences in Bratislava, Czechoslovakia. This review publishes papers from all spheres of Slovak folk culture, past and present, including minorities and Slovaks abroad. The journal's articles range from research on the folk culture of every region of Slovakia (folk architecture, arts and crafts, costumes and clothing, folktales, songs, customs, traditions, etc.) through information on activities of ethnological research centres and museums, archival materials, books reviews to theoretical and comparative analyses of topical issues. The most interesting studies are published in English, and all the articles published in Slovak have extended English summaries.

As the only periodical specifically devoted to the comparative study of Slovak folk culture, Slovenský národopis deepens the understanding of folk cultures throughout the world.

By becoming a regular subscriber of Slovenský národopis you will help to support an authoritative review for everyone interested in Slovak folk culture.

Contact address: Slovak Academic Press, Ltd.

P.O. Box 57
Nám. Slobody 6
811 05 Bratislava, Czecho-Slovakia

HLAVNÝ REDAKTOR

Milan Leščák

VÝKONNÉ REDAKTORKY

Lubica Chorváthová

Zora Vanovičová

REDAKČNÁ RADA

Stanislav Brouček, Lubica Droppová, Božena Filová, Václav Frolec, Emília Horváthová, Václav Hrnčíko, Josef Jančáň, Milan Kiripolský, Soňa Kovačevičová, Ľuba Krekovičová, Martin Mešša, Ján Podolák, Zora Rusnáková, Peter Salner, Miroslav Válka

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.ceeol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

ŠTÚDIE

- Danglová, Oľga:** Roľnícka ekonomika vo svetle hodnotových postojov 243
- Podoba, Juraj:** Etnografický pohľad na problematiku vzťahu človeka a životného prostredia: etnoekológia, kultúrna ekológia alebo environmentálna etológia? 252
- Kiliánová, Gabriela:** Rozprávania zo života ako žáner ľudovej prózy 267
- Falťanová, Ľubica:** Obchod a tolerancia 280
- Kovačevičová, Soňa:** Integrované a dezintegrované snahy nemeckého rozptýleného obyvateľstva v okolí Topolčian a Nitry 289

DISKUSIA

- Rozhovor s prof. E. Gellnerom (Ľubica Chorváthová) 304
- Geaňá, Gheorghită:** Cultural Anthropology as a Paradigm of the Socio-human Science (v angličtine) 311
- Magocsí P.R.:** Odpoved'... 317

MATERIÁL Y

- Churý, Slavko:** Poľnohospodárske a etnografické údaje v súpisoch majetkov liptovských zemanov v 18. storočí 323

ROZHĽAD Y - SPRÁV Y - GLOS Y

- K životnému jubileu PhDr. Kataríny Rusnákovéj- Apáthyovej, CSc. (Milan Leščák) 330
- Jubileum PhDr. Ireny Pišútovej, CSc. (Jasna Paličková) 331
- K šesťdesiatinám Dr. Štefana Mruškoviča, CSc. (Peter Slavkovský) 333
- K jubileu Dr. Petra Švorca (Milan Leščák) 334
- Výsledky vedeckovýskumných úloh Katedry etnológie FFUK v Bratislave v r. 1991 (Kornélia Jakubíková) 335
- Konferencia "Kontinuita a konflikt hodnôt každodennej kultúry" (Smolenice 22.-23.4.1992) (Monika Kardošová - Vrzgulová) 336

- Seminár "Veľkomesto ako multietnický a multikultúrny priestor" v Brne (Ľubica Falťanová) 337
- Pracovné stretnutie rakúskych a slovenských etnografov v Bratislave (Magdaléna Paríková) 338
- Výstava slovenského bábkára v Kittsee (Milan Leščák) 339
- Pamätné sympóziu Gy. Martina - Budapešť (Stanislav Dúžek) 340

RECENZIE - ANOTÁCIE

- Ethnologia Europae Centralis (Peter Slavkovský) 341
- Etnické menšiny na Slovensku (Michal Kalavský) 342
- Kapverdische Immigration in Basel (Zora Vanovičová) 344
- Dve publikácie s cirkevnou tematikou (Ľubica Chorváthová) 345
- Folklor i etnografija 1990 (Ľubica Chorváthová) 347
- Sozialwissenschaftliche Informationen 1991 (Gabriela Kiliánová) 348
- M. Mázorová - K. Ondrejka a kol.: Slovenské ľudové tance (Zuzana Beňušková) 349
- Anotácie 350

CONTENT

STUDIES

- Danglová Oľga:** The Peasant Economy in the Light of Value Attitudes 243
- Podoba Juraj:** The Ethnographic Viewpoint of Problems of the Relationship of People and their Environment: Ethnoecology, Cultural Ecology or Environmental Ethnology? 252
- Kiliánová Gabriela:** The Oral Personal Narrative as a Genre of Folk Prose 267
- Falťanová Ľubica:** Trade and Tolerance 280
- Kovačevičová Soňa:** Integrative and Disintegrative Endeavours of the Scattered German Population in the Vicinity of Topolčany and Nitra 289

DISCUSSION

An Interview with Professor Ernest Gellner (Lubica Chorváthová)	304
Geană, Gheorghitǎ: Cultural Anthropology as a Paradigm of the Socio-human Science (in English)	311
Magocsi P.R.: An Answer... ..	317

MATERIALS

Churý Slavko: Agricultural and Ethnographic Data in Inventories of Liptov Petty Nobility in 18th Century	323
--	-----

HORIZONS-NEWS-GLOSSARY

the Occasion of the Life Jubilee of Katarína Rusnáková-Apáthyová, PhDr., CSc. (Milan Leščák)	330
Jubilee of Irena Pišútová, PhDr., CSc. (Jasna Paličková)	331
the Occasion of the Sixtieth Anniversary of Štefan Mruškovič, PhDr., CSc. (Peter Slavkovský)	333
the Jubilee of Peter Švorc, PhDr., (Milan Leščák)	334
Achievements of Research Projects of The Department of Ethnology at Comenius University in Bratislava in 1991 (Kornélia Jakubíková)	335
Conference "Continuity and Conflict of Values of Culture of Everyday Life" at Smolenice 22.-23.4.1992 (Monika Karđošová - Vrzgulová)	336
in Brno The Big City as a Multi-ethnic and Multi-cultural Space" in Brno (Lubica Falťanová)	337
Working Session of Austrian and Slovak Ethnographers in Bratislava (Magdaléna Paríková)	338
Exhibition: The World of Marionettes in Kittsee (Milan Leščák)	339
Memorial Symposium of Gy. Martin in Budapest (Stanislav Dúžek)	340

BOOK REVIEWS - ANNOTATIONS

INHALT

STUDIEN

Danglová, Oľga: Feldwirtschaftliche Ökonomik im Lichte der Wertstellungen	243
Podoba, Juraj: Ethnographische Auffassung auf die Problematik der Beziehung des Menschen und der Umweltbedingungen: Ethnoökologie, Kulturökologie der Environmental-ethnologie?	252

Kiliánová, Gabriela: Erzählen aus dem Leben als Genre der Volksprosa	267
Falťanová, Lubica: Handel und Toleranz	280
Kovačevićová, Soňa: Integrations und Desintegrations-bemühungen der zerstreuten deutschen Bevölkerung in der Umgebung von Topoľčany und Nitra	289

DISKUSSION

Gespräch mit Prof. E. Gellner (Lubica Chorváthová)	304
Geană, Gheorghitǎ: Cultural Anthropology as a Paradigm of the Socio-human Science (im Englische Sprache)	311
Magocsi P.R.: Ein Antwort... ..	317

MATERIALIEN

Churý, Slavko: Feldwirtschaftliche und ethnographische Daten in den Verzeichnissen der Güter Liptauer Landedelmänner im 18. Jahrhundert	323
---	-----

RUNDSCHAU-NACHRICHTEN-GLOSSEN

Zum Lebensjubiläum PhDr. Katarína Rusnáková-Apáthyová, CSc. (Milan Leščák)	330
Jubiläum von PhDr. Irena Pišútová, CSc. (Jasna Paličková)	331
Zum sechzigsten Geburtstag Dr. Štefan Mruškovič, CSc. (Peter Slavkovský)	333
Zum Jubiläum Dr. Peter Švorc (Milan Leščák)	334
Ergebnisse der wissenschaftlichen Forschungsaufgaben des Lehrstuhls FFUK in Bratislava im Jahre 1991 (Kornélia Jakubíková)	335
Konferenz "Kontinuität und Konflikt der Werte der alltägigen Kultur" (Smolenice 22.-23. 4. 1992 (Monika Karđošová - Vrzgulová)	336
Seminar "Die Großstadt als multiethnischer und multi-kultureller Raum" in Brno (Lubica Falťanová)	338
Arbeitsbegegnung der österreichischen und slowakischen Ethnographen in Bratislava (Magdaléna Paríková)	338
Ausstellung "Welt der Puppen" in Kittsee (Milan Leščák)	339
Gedenksymposium an Gy. Martin-Budapest (Stanislav Dúžek)	340

REZENSIONEN-ANOTATIONEN

INTEGRAČNÉ A DEZINTEGRAČNÉ SNAHY NEMECKÉHO ROZPTÝLENÉHO OBYVATEĽSTVA V OKOLÍ TOPOĽCIAN A NITRY

SOŇA KOVAČEVIČOVÁ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Nemci na Slovensku žili v kompaktných celkoch i rozptýlene. Časopis Slovenský národopis v r.1990 uverejnil štúdiu o problematike kultúry Nemcov žijúcich na Slovensku v troch kompaktných celkoch.¹ Na tomto mieste sa mienime venovať kultúre Nemcov žijúcich rozptýlene v Ponitří, konkrétne v trojuholníku ležiacom medzi Hlohovcom, Topoľčanmi a Nitrou. Nazdávame sa, že takéto sledovanie môže doplniť predchádzajúcu prácu o poznatok, za akých okolností dochádzalo ku kultúrnej integrácii a kedy k dezintegrácii. Nemci sa do sledovaného regiónu prísťahovali zač. druhej pol. 19. storočia. Strediskom sa stala obec Čermany (okr. Topoľčany), kde v r. 1921 žilo 475 obyvateľov, z toho 264 Nemcov.²

Kultúre čermanských Nemcov venovali značnú pozornosť nemeckí žurnalisti, vlastivední pracovníci i lingvisti v súvislosti s dolnonemeckým (plattdeutsch) nárečím. Ich príspevky sú však pre nás dôležité nielen dokladmi o materiálnej, sociálnej i duchovnej kultúre miestnych Nemcov, ale aj preto, že obsahujú zapísané rozprávania zo života vzťahujúce sa na región, odkiaľ obyvateľstvo prišlo, o živote v novom domove i o vysťahovaní v r. 1945. Ba uvádzajú sa v nich i lokality, kde dnes v Nemecku žijú.

Aby sme mohli integračné a dezintegračné tendencie obsiahnuté v týchto príspevkoch zistiť, rozhodli sme sa doklady v nich obsiahnuté porovnať s ľudovou kultúrou Ponitria, doloženou v materiáloch uložených v ZIS NÚ SAV a v Etnografickom atlase Slovenska.³

Príčiny presídlenia

V r. 1858 prišla prvá skupina presídlencov z okolia Hannoveru a Oldenburgu do Čermian a odtiaľ sa

postupne rozchádzali aj do okolitých slovenských dedín. Všetky dediny, v ktorých žili, boli starými slovenskými sídlami, o ktorých pochádzajú správy z 12.-14. storočia. Nad sto ich r. 1920 žilo len v Čermianoch, Veľkých a Malých Ripňanoch, v Merašiciach.⁴ V menšom počte žili v ďalších 32 dedinách. V Nitre, Hlohovci a Topoľčanoch ich počet prevyšoval štyri stovky. V mestách a väčších dedinách boli Nemci úradníkmi, obchodníkmi a remeselníkmi usadenými tu od stredoveku. Nemci tvorili aj časť miestnej aristokracie, ktorá po tureckých vojnách a vnútorných rebéliách dostala od panovníka pôdu z vďaky za vernosť.⁵ Počet nemeckého obyvateľstva sa zvýšil aj tým, že časť Židov sa na základe "jiddiš" hlásila za Nemcov.⁶

Pre pochopenie zmien a ťažkostí, ktoré počas presídlenia a v prvých rokoch na Slovensku Nemci prekonávali, treba poznať prostredie a životné okolnosti ich starej vlasti, oboznámiť sa s príčinami ich odchodu a poznať životný štýl obyvateľstva Teutoburského lesa, na okraji ktorého ich staré sídla ležali. Časť územia medzi riekou Weserou a Emsou, kde sa hovorilo nárečím *plattdeutsch* (dolnonemeckým dialektom najbližším holandčine), patrila štátu Hannover, časť štátu Oldenburg.⁷ Krajinu charakterizovala kyslá pôda porastená vresoviskami, umožňujúcimi väčšinou len chov oviec a kopanie rašeliny. Pôdu nazývali *gést-neúrodná*. Na okrajoch pánví bola pôda suchšia a úrodnejšia, asi preto tu uprostred polí stavali rozložené domy. Polia vlastníkov oddeľovali vetrolamy. Každá usadlosť patrila jednej rodine. Dedičom sa stával najstarší syn. Mladšiemu odstupoval kúsok horšej pôdy na záhradu (*brink*) a na nový dom (*kot-chata*). Na rozdiel od

gazdov týchto osadníkov nazývali kóter-chalupár-domkár. Rodičia po odovzdaní majetku najstaršiemu synovi žili vo výmenku. Rastom rodín pribúdalo bezzemkov, ktorí mali právo používať spoločnú pašu a kus zeme na záhradu. Aby si polepšili, chodili robiť k bohatým gazdom. Bolo zvykom, že zať, ktorý sa do bohatej roľníckej rodiny priženil, prijal meno gazdu. Toto sa zachovávalo aj v novej vlasti.

Rozpad osád, nazývaných v okolí Hannoveru *marka*, nastal v 18. stor. a ukončil sa v 1. pol. 19. stor. Gazdovia začali stavať veľké domy a domkári stratili možnosť pastvy.⁸ Východisko začali hľadať v sezónnej práci v Holandsku počas kosenia trávy, pri kopení rašeliny, na lodiach počas rybolovu. Strediskom pre odchádzajúcich sa stalo mesto Ankum, odkiaľ r. 1811 naraz odišlo do Holandska okolo 5000 sezónárov; cez Vechtu v tom čase prešlo 1457 a cez Bersenbruck 3385 ľudí. Rozpadom Nizozemska na Belgicko a Holandsko sa od r. 1830 možnosti sezónnej práce skončili, čoho dôkazom je aj záznam, že r. 1846 do Holandska odišlo len 23 robotníkov.⁹ Za dobre platenú a kvalifikovanú prácu, na ktorej sa dalo zarobiť, sa pokladalo rybárstvo a lodiarstvo. V r. 1817 zriadili v Mühlen aj lodnícku školu. Preto medzi Nemcami prisťahovanými na Slovensko boli nielen roľníci a remeselníci, ale aj rybári a lodníci. V 1. pol. 19. stor. obyvateľstvo z biedy hľadalo východisko vysťahovaním do Ameriky.¹⁰ R. 1828 sa tretina obyvateľstva z tohto kraja vysťahovalo do severnej Ameriky.

Okolnosti sťahovania na Slovensko

Zač. druhej pol. 19. stor. vysťahovalecký prúd z okolia Hannoveru a Oldenburgu začal meniť smer a uberal sa do Uhorska. Stalo sa tak v dôsledku toho, že po zrušení poddanstva veľká časť panskej pôdy ostala neobrobená. Nemeckí zemepáni z okolia Debrecínu, Raabu a stredného Ponitria začali hľadať kupcov pomocou inzerátov, verbovačov a viedenských agentúr. Verbovači najmä v krčmách počas trhov a jarmokov získavali záujemcov. Pritom vychaľovali pôdu, ktorá bola v Uhorsku na predaj a poukazovali na nízku kúpnu cenu. Na jarmoku v Ankume sa našli aj prví záujemcovia z Vechty, Damme, Steinfeldu (sev. Hannoveru a južného Oldenburgu), ktorí sa spojili a odkúpili vyše 1580 jutár polí, lúk a lesa v Čermanoch od grófa A. Degenfelda a baróna H. Splényiho. Za jutro zaplatili 125 zlatých. Pri kúpe sa uzavrela dohoda, že 10 rokov budú oslobodení od daní. Po predbežnej obhliadke a podpísaní zmluvy sa r. 1858 presťahovalo do Čermian 50 rodín, t. j. 243 ľudí. Sťahovanie bolo zorganizované do poslednej bodky. Týždeň pred

odchodom sa konala dražba a popredalo sa okrem perní, šatstva a kuchynského riadu všetko. V nedelu po kostole sa odobrali od známych a na cintoríne od predkov. V pondelok ráno ich vozmi odviezli do Osnabrücku. Odtiaľ cestovali vlakom do Hannoveru, Magdeburgu, Drážďan, Prahy, Viedne, Bratislavy a Nových Zámkov. Tu ich čakali s vozmi obyvatelia, ktorí ich dovezli do Čermian. Presídľovanie pokračovalo aj v ďalšom roku, kedy Oldenburčania odkúpili od grófa Splényiho 800 jutár pôdy.¹¹

Prvé ťažkosti

Po príchode do novej vlasti sa dostavil rad ťažkostí, ktoré napriek úrodnej pôde bránili rýchlejšiemu prispôbovaniu Nemcov. V prvom rade to boli klimatické podmienky. Namiesto vlhkého prímorského podnebia sa v Čermanoch stretli s kontinentálnou klímou (v zime veľké mrazy a v lete veľké teplo). Medzi ťažkosti patrila aj neznalosť reči, nové spôsoby bývania a práce. Spoločné bývanie v odkúpenom kaštieli a spoločné kľčovanie spustnutých oráčín mnohých odradilo a po krátkom čase sa vrátili domov. Domov sa vracali aj tí, čo sa usadili v okolí Debrecína a Rábu. Väčšina však ostala a vzdorovala ťažkostiam, ktorých každoročne pribúdalo. R. 1859 klesla kúpna hodnota peňazí, a preto boli nútení grófke Splényiovej naspäť odpredať kaštieľ a 200 jutár (po dvoch rokoch pôdu nanovo získali). R. 1866 Čermany postihol dobytčí mor a ľudí cholera. Rok 1881 bol však zo všetkých najhorší, pretože po zvezení bohatej celoročnej úrody vypukol požiar a všetko zničil.

Ťažkosti boli aj pri predaji a kúpe. V mestách na trhoch a jarmokoch im boli tlmočníkmi Židia. Čoskoro však Nemci zistili, že občas sa kupujúci a tlmočníci tajne dohovorili a predávajúceho, či kupujúceho Nemca okabátili. Situácia sa zlepšila tým, že už v prvých rokoch sa deti v škole naučili maďarsky a od čermianskych spolužiakov miestny nitriansky dialekt. A tak deti už v 60. rokoch 19. stor. podľa potreby a okolností používali tri reči, čo v starej vlasti nebolo zvykom.

V prvých desaťročiach po usadení sa na Slovensku tradície dedenia a delenia majetku, vlastné prostredie, z ktorého Nemci prišli, začali pôsobiť dvoma smermi. Prvorodený syn, ktorý majetok zdedil, sa ho snažil ďalej zveľaďovať a rozširovať, čo sa väčšinou v súvislosti s usilovnosťou a prezieravosťou Nemcom darilo. Polia odkupovali nielen od zemepánov, ale aj od slovenských susedov, ktorí často zle hospodárili a majetky prepjali a predávali. Tým sa medzi čermianskymi Slovákmí a Nemcami prehlbovali nielen

národné, ale najmä sociálne rozdiely. R.1928 264 Nemcov vlastnilo 2326 jutár pôdy a 475 Slovákov len 184 jutár, cirkevných bolo 105 jutár.¹² Vyplatení mladší súrodenci odchádzali na remeslo, do škôl alebo sa zakupovali v okolí. Preto počet čermianskych Nemcov v obci nevzrastal. Ich rozptýl po slovenskom okolí spôsoboval, že osamotené a často aj národnostne zmiešané rodiny sa poslovenčovali.

Nemecké občianstvo sa na základe zámožnosti a záujmu o novoty stávalo nositeľom pomeštenia. Podnikaví Nemci prišli však už na Slovensko do určitej miery pomeštení, čo prevzali nielen z vidieckych miest svojej domoviny, ale i na prácach v Holandsku. Na Slovensku pomešťovanie našlo príklad v predmestiach Nitry, Topoľčian, Nových Zámkov a pod. Na rozdiel od toho Nemci v rodinnom živote, vrátane dolnonemeckého dialektu, pestovali staré domáce tradície.

Znaky integrácie a dezintegrácie

Väčšina prác týkajúcich sa Čermian, založených na rozprávaní pamätníkov, poukazuje na primitívny spôsob života slovenského občianstva. Pripúšťame, že tento dojem mohli mať presídenci, ktorí prišli do cudzieho prostredia. Hlbšie poznatky života Ponitria 18. a 19. stor. však tento prvý dojem čermianskych Nemcov vo všetkom nepotvrďujú. Sami Nemci po prvých rokoch života v tomto regióne prevzali mnoho zo spôsobu života a práce, ktoré sa im pri príchode zdali primitívne. Treba pripomenúť, že nielen presídenci, ale aj občianelia Ponitria ako aj ostatných regiónov Slovenska chodili za prácou do sveta, čo pretrvalo do r. 1945. Novoosadlíci prišli do regiónu s kontinuitou kresťanstva od 8.-9. stor., čo dokladajú dodnes nielen vykopávky, ale aj systém stavby murovaných kostolov. Aj školy sú tu doložené už po celé tisícročie. Tam, kde v 2. pol. 19. stor. v Ponitri Nemci žili, pôsobili triviálne školy od 17. stor. Pisatelia si sťažujú na čermiansku školu, založenú r. 1859, ako na jednoduchú a porovnávajú ju so strediskovou školou v starej vlasti v meste Ankum, kde od r. 1835 bolo diferencované školstvo. V spomínanej čermianskej škole, podobne ako inde v cirkevných katolíckych školách, sa vyučovalo po maďarsky, len s niekoľkými hodinami po slovensky alebo nemecky. Od r. 1869 škola bola čisto maďarská, po r. 1918 zase čisto slovenská. Nemecké deti však chodil doučovať nemecký ambulantný učiteľ. Zmena nastala až po r. 1928, keď sa 227 nemeckých občianov rozhodlo vlastnými silami postaviť nemeckú jednotriedku. V r. 1932 k nej pristavili miestnosť pre svojpomocnú sporiteľňu (rajfajsenku), r. 1938 miestnosť pre spotrebné

družstvo a r. 1939 pre škôlku. V r. 1939 zriadili pomocou "Deutscher Kulturverband" školu s internátom aj vo Veľkých Ripňanoch, kde žilo len 122 Nemcov, ale obec mala výhodnú polohu. Ležala v strede rozptýleného nemeckého osídlenia a bola prístupná po ceste i železnicou. Do vyšších slovenských i maďarských škôl chodili čermianske deti do Nitry a Topoľčian, do nemeckých do Bratislavy, do Spišskej Novej Vsi, do Sudiet. Univerzitu navštevovali v Prahe, Bratislave a Viedni.¹³ Avšak medzi Slovákami bolo menej študovaných detí ako medzi Nemcami, čo u Nemcov súviselo i s dedičským právom staršieho syna a s ich finančnými možnosťami.

Bankové úvery dostávali Čermanci v Nitre a Topoľčanoch. Ale stávalo sa, že veriteľmi boli aj miestni bohatší gazdovia. Po r. 1938 Nemci mali svoj vlastný peňažný ústav v podobe tzv. rajfajsenky. V obci boli dve krčmy, jedna pre slovenských, druhá pre nemeckých návštevníkov. Dedinu so svetom spojil telefón. Elektrinu zaviedli len po r. 1945, svietilo sa petrolejkami. Najväčšou zábranou spojenia so svetom boli zlé cesty, ktoré sa za dážďa menili na blato, čo v tom čase charakterizovalo väčšinu vidieka. Cesty v chotári vysypali štrkom až r. 1936, v obci r. 1939. Železnica spájala tento regiónu už od r. 1848. Trať Viedeň-Budapešť totiž prechádzala Novými Zámkami. Ale čermianski Nemci ju použili len pri príchode do novej vlasti. R. 1876 urobili prípoj z nej na Nitru, 1881 na Topoľčany, 1897 na Hlohovec, 1909 na Radošínú.¹⁴ Táto trať prechádzala aj Veľkými Ripňanmi, ktoré mali úlohu akejsi strediskovej obce, kde sa zdržiavali jarmoky, bola škola, lekár, lekárnik a obchod. Začiatkom 20. stor. sa Čermianci traťou smerujúcou na všetky strany dostávali do sveta i na návštevy do svojej starej vlasti.

Medziľudské kontakty medzi Slovákami a Nemcami umožňovala aj tá skutočnosť, že už druhá generácia rozumela a vedela sa dohovoriť po slovensky i maďarsky. Stávalo sa, že v medzivojnovom období nemecké rodiny objednávali aj slovenské noviny. Hrávali spolu divadlá, deti vedeli slovenské vyčítanky, v škole a kostole sa spolu modlili a spievali po slovensky. Obrat nastal až založením nemeckej jednotriedky (1928), keď učiteľ E. Liemann a Nemecký kultúrny spolok začali organizovať spoločenský život Nemcov. Pomáhali tomu aj ďalšie nemecké inštitúcie, akým bola sporiteľňa a družstevný obchod. Politický život začala organizovať Nemecká karpatská strana (Karpatendeutsche Partei). Odvtedy nemecké deti i mládež hrávali nemecké divadlo a spievali nemecké zborové piesne.¹⁵ Ale najintenzívnejší život Nemcov sa

doohrával v rodinách, najmä večer, keď pri lampe zasadala celá rodina. Na tomto mieste sa hovorilo starým dolnonemeckým nárečím.

Porovnanie kultúry čermianskych Nemcov s výsledkami EAS

Spoločné a odlišné znaky ľudovej kultúry ponitrianskych, najmä čermianskych Nemcov a miestnych Slovákov možno sledovať predovšetkým na základe výsledkov Etnografického atlasu Slovenska, týkajúcich sa jednotlivých prejavov ľudovej kultúry tohto regiónu.¹⁶

V poľnohospodárstve zjednocujúcim faktorom pre obe skupiny občanov boli klimatické podmienky a bonita pôdy. Preto jedni i druhí siali a sadili tie isté plodiny. Rozdiel bol v množstve, ktoré sa urodilo, čo súviselo s odlišnosťou výmery pôdy jedných i druhých.¹⁷ Všetci siali najmä raž, pšenicu a jačmeň, pričom hektárové výnosy boli v obci vyššie ako inde v Ponitří. Z okopanín sa pestovala repa, cukrovka, zemiaky a kukurica. Tým, že nemeckí gazdovia mali väčšie výmery pôdy, boli odkázaní na pomoc deputátnikov, sezónarov a strojov. Sezónári, organizovaní *gazdom*, prichádzali z nemeckej obce Kunešov. Deputátnici, zvaní *bíreši*, bývali v zadných traktoch domov a boli odmeňovaní najmä naturáliami.¹⁸ Okrem toho každá väčšia nemecká gazdovská rodina mala i služobníctvo, ktoré sa najmälo zo slovenských dedín aj z okolia Myjavy. Preto sa pracovné pokyny v rodinách vydávali v slovenčine, resp. v miestnom západoslovensko-nitrianskom dialekte. Tieto spôsoby práce boli obvyklé aj inde na západnom a južnom Slovensku. Aj zavádzanie strojov koncom 19. stor. nebolo typické len pre čermianskych Nemcov. Totiž r. 1895 Nitrianska župa v zavádzaní strojov v celoslovenskom priemere bola na treťom mieste.¹⁹

Nemecké obyvateľstvo prišlo zač. 2. pol. 19. stor. do regiónu s tisícročnou sídelnou tradíciou a zaužívanými *chotárnymi názvami*, ktoré bezvýhradne prijali. Tak napr. sa zakúpili do dielov zvaných Hrachovište, Ripnianska hora, Pazolajská hora, Cerina Hora, Klčovina. Nové príbytky si postavili v intraviláne v častiach zvaných Hlavina.

Nitrianska pahorkatina, Inovecké pohorie a Trebišské vrchy chránili čermiansky mikroregión pred severnými vetrami, čo malo dôsledok na pestovanie kvetov, ovocia a viniča. Nemci, podobne ako aj Slováci v niektorých slovenských obciach, boli natoľko hladní po pôde, že nielen časť hory, ale i vinohrady napadnuté pere-nospórou vyklčovali. Slovenské obyvateľstvo v okolí Nitry vinohrady obnovilo a s obľubou sadilo vinič pri

domoch. U Nemcov, ako pamiatka na vofakedajšie vinohrady, ostalo len slovo označujúce vinohrad *vingoarn*. Obľubovali však priestranné záhrady, v ktorých okrem kvetov a zeleniny pestovali okrasné kríky a ovocné stromy. Vzhľadom na výmeru pôdy záhrady slovenského obyvateľstva boli menšie. Semenami jedných i druhých zásobovali hlohovecké priekupníčky - *flárky*. Ovocie sa konzumovalo surové, konzervované, slivky ako v celom Ponitří aj sušené.

Obrábanie poľa a stravovanie rodín mali dosah na chov dobytká. V celožupnom meradle chov dobytká v Čermanoch bol vyrovnaný. V chove koní Nitriansku župu predstihli len župy Komárňanská a Ostrihomská. Nemecké rodiny v porovnaní so slovenskými chovali viac dobytká, čo súviselo s výmerou poľa, s dostatkom krmovín a konzumom rodín. O obľube koní u Nemcov svedčí údaj z r. 1942, ktorý hovorí, že Nemci vlastnili 130, kým šesť slovenských gazdov len sedem záprahov.²⁰ Slováci, podobne ako inde na Slovensku, obrábali poľia najmä pomocou kráv a volov. Skrmovala sa aj výživná melasa, ktorú vozili z okolitých cukrovarov. Ďalšou krmovinou bola ražná slamá a ďatelina. Chov kráv nebol natoľko preferovaný ako chov koní a volov, pretože neexistoval rýchly transport do miest. Preto mlieko a maslo sa konzumovalo len doma.

C e n t r a m i o b c h o d u, administratívy, kultúry a školstva boli mestá Topoľčany a Nitra. Pri obchodovaní bola dôležitá znalosť troch rečí, pretože v mestách i na juhu regiónu žilo maďarské obyvateľstvo a v mestách nemeckí a židovskí remeselníci a obchodníci. Na dvojročných jarmokoch sa v oboch mestách 6-7 razy do roka dalo kúpiť všetko možné. Totiž Nitrianska župa v intenzite remeselnej výroby r. 1900 stála na druhom mieste hneď za Bratislavou. Na dobytčích jarmokoch sa v Nitre nakupovali najmä kone, hovädzí dobytok. Na rozdiel od toho cenu vlny určovali jarmoky v Topoľčanoch. Tieto danosti boli rovnako dôležité pre čermianskych, ako aj vôbec ponitrianskych Slovákov i Nemcov. Rozdiel spočíval len v množstve a akosti nákupu, čo súviselo s finančnými možnosťami Nemcov.²¹

S druhmi pestovaných plodín a chovom dobytká súvisí aj zloženie stravy. Pisatelia o strave čermianskych Nemcov tvrdia, že bola zmesou stravy Maďarov (koreniny, perkelt, guľáš, paprikáš), Slovákov (múčne a zemiakové jedlá, kapusta, polievky) a jedál známych zo starej vlasti (tzv. *ajntopf*: kapusta alebo bôb varené s mäsom). Ale všetky tri spôsoby prípravy existujú aj v jedálnom lístku nitrianskych Slovákov. Rozdiely stravovania Slovákov a Nemcov v Ponitří spočívali v množstve a dennej frekvencii

jedál, čo tiež súvisí s dostatkom alebo nedostatkom v rodinách. Napr. pre nemecké rodiny bolo typické praženie fánok a pečenie koláčov v nedeľu. Tieto jedlá sa u Slovákov podávali na fašiangy a na veľkonočné sviatky. V nemeckých rodinách rožky nepredstavovali *jarmočné*, ako na slovenskom vidieku, ale piekli si rožky aj doma. Počas jarmočných osláv sa podávali aj torty a zákusky, čo medzi Slovákov preniklo až po r. 1945.

Vyvrcholením predvianočného obdobia a chystania zásob na zimu bola vo všetkých čermianskych rodinách *zakáľačka*. Viedol ju obyčajne odborník a pri práci pomáhala rodina. U Slovákov i Nemcov sa väčšina mäsa konzervovala údením. *Hurky* aj Nemci robili podľa slovenského receptu z ryže a krvi. Špecifikom slovenských rodín boli klobásy a jaternice. Na rozdiel od toho v nemeckých rodinách obfubovali jedlo donesené zo starej vlasti, tzv. *götte*, ktorú pripravovali z krúp, mäsa, krvi a korenín. Podávalo sa obyčajne na raňajky, podobne ako krúpy s krvou a slaninou, zvané *punkelbrot*. Príprava bola dosť zdĺhavá, pretože sa z krúp a krvi najprv formovali tvrdé gule. Tieto sa pred podávaním rozrezali na plátky a na panvici osmažili. Jedlo patrilo medzi veľmi syté a ťažké. Deťom opekali slaninu na panvici (*špek in depant*). Rozdiely v *zakáľačke* nemeckých a slovenských rodín spočívali vo veľkosti a počte sviň zaklatých v priebehu roka. Nemci vykŕmili ošípané až do 200 kg.²²

Najčastejšími nápojmi u oboch etníc bola voda, mlieko, kýška a podmaslie. Alkohol konzumovali v krčme, doma len počas obradov (pivo, víno, tvrdé, zvané *hartes*). V nemeckej krčme v zime na teplom mieste bol postavený hrniec s horúcou vodou zvarenou s cukrom a koreninami. Do porcií tejto zmesi si hostia podľa chuti pridávali rum alebo pálenku. Pitie grogu *hajsan* si Nemci doniesli zo starej vlasti.²³

V *odeve* Slovákov a Nemcov bola rozdielnosť najmä v 19. storočí. Zatiaľ čo slovenskú chlapi v tomto čase nosili západoslovenský plátený odev, v zime so súkennými nohavicami a kabanicou a ženy krátky rubáš s rukávcami, sukňou a zásterou, Nemci prišli do Čermian už v mestskom dobovom vidieckom odevu.²⁴ Fotografia z r. 1910 poukazuje aj na rozdiel odevu a úpravy hlavy žien. Zatiaľ čo na hromadnom zábere nemecká gazdiná sedí uprostred v širokom klobúku s dáždnikom v ruke, čefad' zrejme z Ponitria a okolia Myjavy má na hlave čepce a miestny ľudový odev. V medzivojnovom období staršia generácia Slovákov tohto subregiónu nosila polokroj, kým slovenská mládež a Nemci sa obliekali do módnych noviniek mestského odevu.

Na rozdiel od toho v spôsobe stavby obydlia sa Nemci už v prvých rokoch prispôbili prostrediu, čo súviselo s klímou, pôdou a nedostatkom remeselníkov i financií. Zamenili rozložené hrazdené domy svojej vlasti, postavené na poliach a lúkach, za trojpriestorové hlinené domy pod slamou, situované štítom na ulicu. Pretrvala však snaha bývať na svojom pozemku a nie v úzkych dvoroch, ktoré charakterizovali stred slovenskej obce.

Pre pochopenie príčin odlišností a vývinového posunu v bývaní oboch etníc treba sa bližšie pozrieť na vývin bývania jednej i druhej skupiny. Nemci po príchode do Čermian bývali všetci pospolu v kaštieli a spoločne obrábali, lepšie povedané kľčovali spustnuté role. Keď po dvoch rokoch kaštieľ nanovo prešiel do zemepánskych rúk, boli nútení si postaviť vlastné príbytky. Ako najprístupnejšie sa im videlo postaviť si také príbytky, aké mali v dedine Slováci. Teda prispôbili sa západoslovenskému nížinnému spôsobu bývania a stavby domov. Táto prispôbitosť bola vyvolaná aj tým, že pomocníkmi im boli miestni odborníci, ktorí ovládali spôsob stavieb z hliny, väzby drevených krovov a kladenie slamenej krytiny. Konča domov a hospodárskych budov postavili byty pre břešov. K ďalšej zmene došlo po požiari 1881, kedy zhorela celá dedina i s úrodou. Nemci vtedy už nanovo vlastnili rozpadajúci sa kaštieľ. Aby murivo nevyšlo nazmar, rozobrali ho a z neho si podľa vzoru predmestských nitrianskych a topoľčianskych domov postavili viacpriestorové priestrané domy včlenené do záhrad. R. 1900 vznikli v Bodoku a Merašiciach tehelne, preto v 1. pol. 20. stor. ďalšie nové veľké domy stavali už z kúpenej pálenej tehly. Interiér sa však od slovenských odlišoval už v hlinených domoch, pretože k bielej peci pristavovali šporák-*šporhelt* a izbu vykurovali kachlovou alebo liatinovou pecou. Dom pred dažďom chránili širokým stípvým *gangom*. Hospodárske budovy pristavili do uhla tak, aby ich mohli suchou nohou dosiahnuť. Krytinou celku bola škridla. Aj s týmto typom domu sa koncom 19. stor. stretávame na západnom Slovensku (napr. po požiari v H. Zeleniciach, v Krakovanoch a pod.). Všeobecným sa na západnom Slovensku a v Ponitří stal až v medzi vojnovom období. Štvorcové domy i s kúpeľňami, ktoré v tomto čase začali čermianski Nemci obľubovať, sa v tomto kraji rozšírili až po roku 1945. Novostavby však boli aj v 1. pol. 20. stor. nákladným podujatím, pretože piesok, štrk a kameň vozil stavebníci až z Dražoviec. Na rozdiel od toho, drevo zaobstarávali miestni tesárski majstri. Stolárske, zámočnícke a murárske práce zadávali remeselníkom z okolia. Z uvedených skutočností možno

súdiť, že čermianski Nemci, ako vôbec Nemci v okolí, sa v prvom období stotožnili s miestnym spôsobom bývania a stavieb. Avšak v ďalších obdobiach na základe svojich finančných možností a potrieb rodiny rastúcich nárokov na bývanie sa stávali nositeľmi stavebných novinek.²⁵

Spoločenský život prebiehal v dvoch rovinách. Verejný život smeroval k integrácii života, v rodine k diferenciacii. Obec, tak ako to vyžadovali kresťanské predpisy, viedol *richtár-starosta* s obecnou radou. Vzhľadom na majetnosť občanov väčšinou richtármi boli nemeckí občania Čerman. Keď po r. 1918 prebehla pozemková reforma a polia dostali Slováci, boli richtármi alebo starostami väčšinou aj Slováci. Medzi obecných sluhov patrila *hájnik* (zvaný tak aj nemeckým obyvateľstvom). Medzi jeho povinnosti patrilo v zime dávať pozor v lese, aby sa drevo nekradlo, v lete, aby v chotári husy a statok nevošli do siatin. *Bubeník-bubnar* bubnoval v dvoch rečiach. Obaja podliehali obecnej rade, slozenej zo slovenských i nemeckých občanov.

V spoločenskom živote najstabilnejšie boli rodinné vzťahy. Súviselo to s tým, že Nemci aj novom prostredí dodržiavali dedičské právo najstaršieho syna a ženili a vydávali sa medzi sebou, čo prispelo aj k udržaniu rodinnej terminológie. Jadravateľky rodinného života, a tým aj dolno-nemeckého dialektu, boli matky. Rodina bola tým miestom, kde sa touto rečou dorozumievali aj vtedy, keď so služobníctvom hovorili miestnym nitrianskym dialektom a v mestách pri obchodovaní alebo v škole aj po maďarsky. Pretože matkám pripadla úloha kontinuovať tradície, aj väčšina uspávaniek a detských riekaniek sa udržala pomerne dlho v dolno-nemeckom nárečí. Podobne to bolo aj s detskými modlitbami, aj keď treba povedať, že v 1. pol. 20. stor. sa čermianske deti vedeli modliť v troch rečiach, čo sa prejavovalo aj v hrách detí mimo rodičovského domu.²⁶

Tiež zvyky a obrady, ktoré boli spojené so životom celej dediny, veľmi skoro nadobudli u Nemcov miestny charakter. V obci najobľúbenejším spoločným sviatkom bolo Vstúpenie. Oltárik však stávala slovenská a nemecká časť obce samostatne. V procesii kráčali popri sebe všetci pospolu. Podobne tomu bolo aj pri svätení sviatku Srдца Ježišovho, kedy sa celá obec pred sochou padlých zúčastnila spoločnej omše. Ak kňaz vedel po nemecky, modlil sa aj v tejto reči. Aj počas svätenia zimín (25.IV.) kráčali v procesii spoločne od jedného poľného kríža k druhému. Podobne aj 6. mája, v deň sv. Jána Nepomuckého spoločne sa uberali k soche sv. Jána Nepomuckého a sv. Trojice, kde sa

modlili. Spoločne boli organizované aj púte do Šaštína, Marianky a do Rakúska. Najobľúbenejšia bola však púť do Topoľčian (15.8.) na Nanebostvúpenie P. Márie. Po r. 1938 však spoločných akcií ubúdalo, čo súviselo so zintenzívnením činnosti a zameraním Nemeckého kultúrneho spolku. Ostal však spoločný pôst, ktorý sa zadržoval väčšinou len pitím kávy a jedením chleba.

Nemeckí mládenci od slovenských prevzali aj veľkonočnú šibačku a oblievačku. V inej forme a termíne sa odbavovala aj v starej domovine. Totiž na Turičnu nedeľu sa oblievalo (*gejteldag*) a na Turičny pondelok šibali ženy mužov (*nitteldag*). Hody (*hod*) zadržovali Slováci i Nemci v jeden deň a to 8.9., čo neskôr preniesli na prvú nasledujúcu nedeľu. Hlavným bodom oslavy bolo požehnanie v kostole. Rodinná časť sa zadržovala v rámci rodiny osobitne u Nemcov i Slovákov. Ale zábava, radosť detí a mládeže pri kolotoči a stánkoch bola spoločná. Deň zakončili tancovačkou, každá skupina vo svojom hostinci. Podobne aj birmovanie zadržovali v jeden deň. Birmovných rodičov si každá skupina volila zo svojho prostredia. Na Vianoce Nemci nechodili koleďovať ako Slováci. Avšak na Nový rok ráno bolo zvykom vinšovať, za čo deti obdarovali maličkosťami a dospelých ponúkli pálenkou.²⁷

V porovnaní s ostatným Slovenskom sa s divadlom v Čermanoch začalo pomerne neskoro, a to až r. 1928. Najprv hrávali spolu Slováci s Nemcami, pretože títo v medzivojnovom období plynne hovorili po slovensky. Hry boli náboženského, historického i komického obsahu. Avšak s pôsobením Nemeckého kultúrneho spolku (Deutscher Kulturverband) nemecké divadlo sa postupne separovalo a nadobudlo nielen zábavný, ale aj nacionálne buditeľský charakter.²⁸

Nielen nemecké, ale aj slovenské dediny sa v Ponitří včasnšie pomeštili ako na hornom Považí. To malo za následok, že v tomto regióne sa aj skôr vytrácal výtvarný prejav. Do zač. 20. stor. sa udržal len v okrajových subregiónoch. Preto je prirodzené, že nemecké ponitrianske domácnosti boli vo výtvarnom prejave a vkuse orientované na mestský civilizmus.²⁹

Napriek tomu, že v slovesnom folklóre medzi Slovákami a Nemcami existovala rečová bariéra, predsa existovali presahy. Rozprávky zo života, fantastické rozprávania rôzneho druhu rozprávali v dolnonemeckom dialekte starí rodičia deťom obyčajne v nedeľu poobede alebo večer pri peci. Avšak pri páraní peria, lúpaní kukurice, kde bola prítomná i slovenská čeľaď, sa rozprávali po slovensky fantastické príbehy a príhody zo života. Preto v

rozprávání domácich i vysídlených Čermancov dnes motivika rozprávání donesených z okolia Hannoveru (Brémski muzikanti, o trstinových močiaroch a pod.) ustupuje motivike známej aj na Slovensku (napr. Luciový stolček, o strige-žabe, o zakliatí, o predpovedi smrti, o mátohách, krížnych cestách a pod.). Slovenských rozprávok bol veľký výber, čo dokazuje aj Wollmanova zbierka z 1. pol. 20. stor., v ktorej rozprávky z Nitrianskej župy, čo do počtu zapísaných, sú v celoslovenskom meradle na treťom mieste.³⁰

Zábavy bývali po divadelných predstaveniach. Slováci však tancovali pri cigánskej muzike, Nemci vo svojom hostinci pro dychovke, ktorá prichádzala z okolia Kremnice. Slovenskí tanečníci obľubovali verbunk, čardáše, menej valčíky, polky, mazurky. Nemcov zase priťahovalo k valčíkom, mazúrke, a najmä k moderným tancom, akými v mezivojnovom období bol foxtrot a tango.³¹ Nemecká mládež sa v mezivojnovom období schádzala aj po domoch, kde tancovali a spievali pri harmonike. Rodičia sedeli počas týchto zábav v susednej izbe a o desiatej mládež poslali domov. Bály poriadali 2-3 razy do roka (na Hody, Silvestra, Fašiangy). Dievčatá chodili na bály v dlhých šatách. Slovenská mládež v tom čase zadržovala vo svojom hostinci skromnejšie zábavy.

Aj v pohybovom prejave detí možno sledovať integračné a dezintegračné snahy. Do r. 1928 sa slovenské a nemecké deti väčšinou hrávali pospolu. Napr. robili vrbové písťalky, naháňali sa, hádzali nož, loptu, naháňali káču-picíka, v zime sa sánkovali a korčuľovali. Tým, čo nemali korčule, starší nabili nože do drevákov. (Výrobu a nosenie drevákov si Nemci doniesli zo starej vlasti a pretrvala dodnes.) Diferenciácia v hrách detí nastala po otvorení nemeckej školy. Podľa etnicity sa napr. začali odlišovať aj skupiny detí v bojovných hrách. Takéto rozlišovanie je však nielen čermianskym špecifikom. Stretávame sa s ním pri bojových hrách, kedy sa deti grupovali podľa ulíc alebo sociálnej príslušnosti.³²

Zintenzívnená dezintegrácia

Prvé dezintegračné kroky nastali po založení nemeckej školy a Nemeckého kultúrneho spolku. Ale tu ešte nemožno badať úplné uzavretie sa do seba, ako sa to dialo po rozpade republiky r. 1939. Prvé podujatia čermianskych Nemcov po založení Nemeckého kultúrneho spolku smerovali k urýchleniu ekonomického vývinu o otvorenie sa svetu. Medzi prvé podujatie tohto druhu patrí výmena mladého roľníckeho dorastu s mládežou z nemeckých poľnohospodárskych regiónov. Táto trojme-

sačná prax mala mladých ľudí oboznámiť s novými spôsobmi práce v Nemecku. Na nej Čermiaci poznali organizovanie pracovného času, výhod elektrického osvetlenia, rýchlu komunikáciu na dobrých cestách. Exkurzie poriadané z príležitosti veľtrhov (Hamburg, Lipsko) im mali sprístupniť prednosti práce s poľnohospodárskymi strojmi. Výlety do Goslaru a Harzu poriadali za cieľom rozšíriť vzdelanie a upevniť pocit spolupatričnosti Nemeckom. Medzi domáce podujatia nového druhu patrili výlety po Slovensku, zavádzanie nových sviatkov (Deň matiek, vianočné školské slávnosti), doučovanie tých, ktorí išli na vyššie školy a pod. Mnohé z týchto podujatí sa stali príkladom pre slovenskú školu, kde sa ujali na základe celoslovenských nariadení najmä po r. 1945.

V mezivojnovom období až do r. 1939 bojovali Nemci voči republike lojálni, o čom svedčí aj telegram, ktorý poslali prezidentskej kancelárii k oslave 75. výročia príchodu na Slovensko. A keď tlaky Nemeckého kultúrneho spolku a Nemeckej karpatskej strany boli aj v Čermianoch značne nacionálne, neznášanlivost a nevraživosť sa tu po r. 1939 neprejavila tak očividne ako tam, kde Nemci na Slovensku žili vo väčších kompaktných celkoch. Pod vedením nemeckej armády a viacerých predstaviteľov s postupujúcou armádou opustilo Čermiany z 26 Nemcov 70 osôb a ostatní ostali doma. Vo Veľkých Ripňanoch domovy opustilo 47 Nemcov a 66 ostalo v obci. Pamätníci tento exodus opisujú ako najťažšiu skúšku, v ktorej zakúsili od vojska i obyvateľstva tu najhoršie. Po veľkých útrapách došli do Sudie. Odtiaľ sa po prechode frontu postupne sťahovali do okolia Gery, Norimbergu, Rezna. V Gere sa r. 1961 konalo aj prvé povojnové stretnutie čermianskych Nemcov za účasti hostí zo Slovenska.

Ale týmto sa sťahovanie z Čermian a Ripňan neuzavrelo. Do r. 1981 Čermiany opustilo ďalších 6 osôb, ostalo ich 168. Z Veľkých Ripňan sa vystať hovalo 13, ostalo 53. Osud tých, čo ostali doma, bol rôzny. Jedných po vojne na základe rôznych akcií obce vystať hovali a rozptýlili po Slovensku. Títo i ktorí ostali, boli väčšinou z miešaných manželstiev, postupne sa poslovenčovali. Po r. 1945 to súviselo s okolnosťou, že rodičia dbali, aby deti mimo rodiny nehovorili po nemecky, čo by v tom čase mohlo byť zámenkou pre deportáciu do koncentračného tábora v Novákoch alebo pre vykázanie z novozaložených domovov. Napriek týmto ťažkostiam, i tým, kto prežívali presídlení v Nemecku, treba konštatovať, že vo väčšine prípadov sa čermianski Nemci uplatnili ako stredné odborné kádre, ako inžinieri, lekári, ekonómovia a dosiahli vážene postavenie. Ba dva

Čermanci sa stali aj medzinárodne uznávanými osobnosťami. Sú nimi Hans Einhaus, ktorý sa r. 1977 vo Viedni stal tajomníkom medzinárodnej konferencie Veda a technika v službe rozvoja tretieho sveta. Druhým je Anton Lemden, zakladateľ viedenskej školy fantastického realizmu, ktorého dielo je známe po celom svete.³⁴

Čermanci sa v cudzine pravidelne stretávajú a utužujú svoju lokálnu spolupatričnosť, k čomu im pomáhajú aj návštevy v Čermanoch, ako aj styk s tými, ktorí žijú rozptýlení po Slovensku. Že ide o srdečné vzťahy dokladá ich rozprávanie zo života, v ktorom sa miešajú motívy zo Slovenska s motívami, ktoré majú korene v staro-novej vlasti.

Na záver si treba postaviť otázku, nakoľko vývin týkajúci sa integrácie a dezintegrácie Nemcov v Čermanoch a na okolí bol ojedinelým javom, alebo či a nakoľko má obdobu aj inde. Výskumy v Maďarsku medzi Slováckmi v Tótkomlóši a v okolí v r. 1955-1956 obsahujú cenný porovnávací materiál k nami sledovanej problematike.³⁵ Slováci na Dolnú zem prišli spolu s Maďarmi, Nemcami, Srbmi a Rumunmi v priebehu 18.stor. a všetci spolu vytvorili svoju dolnozemsú agrárnu kultúru. Miestne varianty boli podmienené viacerými okolnosťami: etnickými a náboženskými tradíciami a po r. 1918 životom v Maďarsku, Juhoslávii či Rumunsku. V novokolonizovanom regióne sa všetky etniká prispôbili miestnej klíme, druhu pôdy a výsadbám, ktoré im pri usadení boli poskytnuté (náboženské slobody, školská samospráva, platenie peňažitej renty z veľkých výmerov pôdy). Bonita pôdy, odborné gazdovské školy a rastúce potreby Rakúska i Uhorska spôsobili, že región sa stal zásobnicou obilia a kukurice. V 19.stor. konjunktúra mala do sahu na vznik miestnej agrárnej pomeštenej dolnozemskej kultúry. Táto mala niekoľko vrstiev: staršia, podobne ako u Nemcov v Čermanoch, sa prejavovala archaizmami, koreniacimi v starej vlasti, prejavujúcimi sa v terminológii rodinného života, odevu, domového zariadenia, niektorých druhov jedál. Týmito prvkami sa jednotlivé etniká medzi sebou podstatne líšili. Druhý, novší stupeň súvisel s pomeštením. Vyvíjal sa nielen pod vplyvom Budapešti, ale i okolitých župných a trhových centier, kde sa predávali novinky potrebné pre dom a hospodárstvo a kde žili veľ-

koobchodníci s obilím a kukuricou. Variácie tohto novšieho kultúrneho stupňa vznikali nielen na základe etnických tradícií jednotlivých národností, ale aj na základe rôznosti ich škôl, vyučujúcich v patričnom jazyku a spolkov usmerňujúcich miestny ekonomický, peňažný a kultúrny život. Postupne život v prosperujúcich centrách, akými bola napr. Békéšcsaba a Tótkomlóš koncom 19. a zač. 20.stor. sa stával vzorom pre okolité, hospodársky menej významné a menej rozvinuté aj neslovenské lokality. Teda aj v tom existuje obdoba s Čermanmi, kde sa Nemci na základe ekonomickej prosperity a rozhfadenosti stali vzorom pre slovenské okolie.

Avšak inštitucionálne vedené nacionalistické tlaky a protitlaky sa v jednom i druhom prostredí prejavili odlišným spôsobom. Nútený odsun Nemcov z okolia Nitry a Topoľčian pretrhol miestne a sídelné spoločenstvo Slovákov a Nemcov. Prispel však ku kryštalizácii sebapoznania a sebarealizácie Nemcov v novom prostredí, kde boli nútení prispôbiť sa okoliu s novým druhom práce. U Nemcov, ktorí ostali v súvislosti s optáciou a zmiešanými manželstvami na Slovensku, pod tlakom rastúceho nacionalizmu a proklamovanej triednosti po r. 1945 došlo k vonkajšiemu poslovenčeniu. Avšak vedomie rodinných nemeckých tradícií si zachovali. Na rozdiel od toho po r. 1918 v Hortyovskom Maďarsku, podobne ako i po r. 1945 na základe zamerania národnostnej politiky nedošlo síce k úplnému presídleniu Slovákov z Maďarska, ale k ich izolácii. Navonok sme síce udržiavali určité dohodnuté styky so Slováckmi v Maďarsku, ale v skutočnosti na základe vyučovacieho jazyka, ktorým sa stala najmä maďarčina, a ekonomickej prosperity súvisiacej s pomaďarčením, došlo k úplnej stagnácii a podviazaniu kultúrnych koreňov Slovákov žijúcich v Maďarsku. Dnes len veľmi ťažko ožívajú, aj to najmä u inteligencie, pretože na vidieku chýba už niekoľko generácií, považujúcich sa za Slovákov. A týmto sa líšia Slováci na Dolnej zemi v Maďarsku od Nemcov či poslovenčených Nemcov pochádzajúcich z okolia Nitry, ktorí dnes žijú v Nemecku, či u nás. Teda inštitucionálne pretrhnutie kultúrnych a etnických tradícií nemusí mať vždy a všade ten istý dosah. Modifikácia súvisí s vlastným pocitom a snahou po poznaní svojej identity.

POZNÁMKY

KOVAČEVIČOVÁ, S.: Príspevok k poznaniu charakteru ľudovej kultúry bývalých nemeckých sídiel na Slovensku. Slov. Národop. 38, 1990, č. 4, s. 315-341. Obec monograficky spracoval rodák z Čermian, dnes žijúci v SRN DETERS, TH.: Tscherman in der Slowakei. Quakenbrück 1982. Predložený porovnávajúci príspevok vznikol na základe uvedenej práce. Ku mne sa dostala prostredníctvom p. Š. Mokrého a vydavateľa publikácie v Quakenbrücku. Za možnosť tejto konfrontácie ďakujem sprostredkovateľom, vydavateľovi i autorovi. - Z Čermian sa v priebehu storočia vysťahovali jednotliví členovia rodín do nasledovných ponitrianskych obcí: Behynce, Čabianska Sila, Čakajovce, Čifáre, D. Otrokovice, Dyčka, Jalšové, Kalaš, Lukáčovce, M. Ripňany, M. Výčapky, Merašice, Nitra, Nové Sady, Oponice, Sul'any, Šalgovec, Šurianky, Topolčany, Urmince, V. Ripňany, Zbehy.

Je to nasledovná porovnávacia nemecká a slovenská literatúra: Bei Plattdeutschen in Tscherman. In: Deutsche Stimmen, 17.9.1935. - CAMMANN, A. - KARASEK, A.: Volkserzählungen der Karpatendeutschen. Slowakei I, II. Marburg 1981, s. 15-45. - Das Heimatfest von Tschermany. In: Deutsche Stimmen. 31.8.1935, 17.8.1935. - DETERS, TH.: Tscherman, c.d. - LIEMANN, E.: Kameraden aus dem Teutoburger Wald. Tscherman, die Heimat der Plattdeutschen in der Slowakei. In: Grenzbote, 24.3.1940. - Plattdeutschen in der Slowakei. In: Nordwestdeutsche Zeitung, Wesermünde, 10.9.1941. - WILSCHER, G.: Čermany, ein Beitrag zur Karpatendeutschen Siedlungsgeschichte. Verlag der deutschen Kulturverbandes 1928. - ZIS NÚ SAV, nemecký archív XXXV, výpisky a články o Čermanoch; Etnografický atlas Slovenska, Bratislava 1990 (ďalej EAS).

Čermany sa spomínajú r. 1257, Veľké Ripňany 1159, Malé Ripňany 1390, Merašice 1390. - Poznámka 2.

V Čermanoch r. 1919 žilo podľa zoznamu obyvateľstva

v 91 domoch žilo	731 r.kat.
742 obyvateľov celkovo	5 ev.a.v.
371 mužov	6 židov
371 žien	
475 Slovákov	
2 Maďari	
264 Nemcov	
1 iných	

Notariát bol vo Veľkých Obdokovciach, pošta vo Výčapkoch, fara v Čermanoch, železničná stanica v Malých Ripňanoch.

To isté sa stalo aj na Dolnej zemi, kde veľké výmery pôdy panovník pridelil Nemcom, ktorí sa zaslúžili v tureckých vojnách a boli verní Viedni.

6 Pozri prílohu a/, b/.

7 Charakteristika prostredia je vypracovaná podľa prác: DETERS, TH.: Tschermany in der Slowakei, c.d. - CAMMANN, A. - KARASEK, A.: c.d.

8 DETERS, TH.: c.d., s. 34, 36.

9 Tamtiež, s. 36, 37.

10 Tamtiež, s. 37 uvádza, že rybári zo severonemeckého územia sa v Holandsku zúčastňovali na love haringov i veľrýb. Niektorí ostávali na mori celý rok, iní len pokiaľ to práca doma dovoľovala. Ďalej na s. 56-60 uvádza, že medzi presťahovanými v Čermanoch nový život začínali: 1 mlynár, 3 kováči, 4 lodníci, 1 debnár, 9 domkári, 4 roľníci, 1 záhradník, 2 krajčíri.

11 Tamtiež, s. 45. - Norddeutsche Zeitung, c.d. - WILSCHER, G.: c.d., s. 1, 2.

12 Vo Veľkých Ripňanoch 5% Nemcov r. 1945 vlastnilo 1000 jutár, čo tvorilo štvrtinu rozlohy celého chotára. DETERS, TH., c.d. s. 145. - WILSCHER, G.: c.d., s. 6. EAS, I 23 dokladá školy v týchto lokalitách: 9. stor. Nitra, 14. stor. H. Lefantovce, 15. stor. Hlohovec, 1471-1620 Topolčany, 1621-1680 Nové Sady, 1681-1780 Solčany, V. Ripňany, Lukáčovce, Oponice, Nitrianska Streda, Bojná (v poslednej skupina boli školy mestské alebo cirkevné triviálne). - DETERS, TH.: c.d., s. 148 - Kameraden aus dem Teutoburger Wald. Grenzbote 1940, c.d.

14 Encyklopédia Slovenska, 1982, heslá železničná sieť, železničná doprava.

15 DETERS, TH.: c.d., s. 173, 186, 187.

16 EAS, výskumy z lokalít: 42 Krásna Ves, 43 Dubodiel, 44 Prašice, 45 Čeladince, 47 Kostol'any p. Tr., 48 Dražovce, 50 Kšiná, 59 Rybany, 60 V. Klíž; - KRÁLIK, J. - ORDOŠ, J.: Výčapky. Bratislava 1991.

17 EAS, c.d. II 13-28. - DETERS, TH.: c.d., s. 204 uvádza nasledovné rozdelenie poľností u nemeckého obyvateľstva Čermian a V. Ripňan:

ha	Čermany	V. Ripňany
pod 5	14	-
5 - 15	12	1
15 - 30	6	3
30 - 45	7	1
45 - 60	2	1
nad 60	4	4
Spolu	45	10

EAS, I 20, 21 - DETERS, TH.: c.d., s. 193 uvádza, že zákony vynesené V. Šrobárom určovali práva a povinnosti deputátnikov zv. *bíreši* nasledovne:

- od najímateľa dostal vyhovujúce ubytovanie (izba, kuchyňa, komora - v Čermanoch mali *bíreši* väčšie byty) - 12 m² tvrdého dreva na dom

- denne 1 l mlieka
- 400-500 kg obilia na 1/4 roka
- 1 jutro pôdy (0,43 ha) na vlastné obrobenie
- na obrobenie zamestnávateľ poskytol záprah alebo stroj
- 600 Kč ročne
- mohol chovať sviňu a hydinu; v Čermanoch dostal aj masť, slaninu, mäso, múku, cukor, fazuľu.
- 19 EAS, II 20, 27, 28.
- 20 EAS, III 1, 16 uvádza, že v Nitrianskej župe podobne ako v Komárňanskej a Ostrihomskej koncom 19. stor. chov oviec, hovädzieho dobytku, koní a ošípaných dosahoval rovnakej intenzity. - DETERS, TH.: c.d., s. 202, 203.
- 21 EAS, IV 1-41, V1-4 dokladá, že trhy a jarmoky regionálneho významu boli v Topolčanoch, Hlohovci a Nitre, nadregionálneho významu v Trnave. - DETERS, TH.: c.d., s. 197 prízvukuje, že strediskom administratívy a školstva v subregióne bola Nitra, kde žili Slováci, Maďari, Nemci i Židia.
- 22 EAS, VII 1-23, 26-32, 39; - DETERS, TH.: c.d., s. 159, 160.
- 23 EAS, VII 36; - DETERS, TH.: c.d., s. 160.
- 24 EAS, VIII 8-19, 22-25, 28, 34, 35; - DETERS, TH.: c.d., s. 252, obr. 96.
- 25 EAS, IX 7, 9, 10, 25-29, 31, 36, 40, 48, 49, 51; - DETERS, TH.: c.d., s. 128, 130, 132, obr. 47, 48, 49, 51, 53, 56-58, 61-63, 80.
- 26 EAS, XII 1, 5, 19, 20, 30, 32.
- 27 EAS, VI 5, X 26, XIII 2-28, 32; - DETERS, TH.: c.d., s. 162, 164, 176, 182, 192.
- 28 EAS, XVII 8; - DETERS, TH.: c.d., s. 175.
- 29 EAS, XVI 1, 5, 6, 13, 15, 16, 19, 20.
- 30 EAS, XV 6-11; - CAMMANN, A. - KARASEK, A., c.d. I, s. 22-24, 27, 28, 31, 34; - DETERS, TH.: c.d., s. 154.
- 31 EAS, XVIII 11, 12, 14, 15, XIX 14-17; - DETERS, TH.: c.d., s. 174.
- 32 DETERS, TH.: c.d. s. 179, 180; - EAS XVIII 21-25; - Slovensko 3, Lud II. Bratislava 1975, s. 1114-1116.
- 33 DETERS, TH.: c.d., s. 186-188; - Das Heimatfest von Tschermany, c.d.; - Tscherman die Heimat der Plattdeutschen in der Slowakei, c.d.
- 34 DETERS, TH.: c.d., s. 252-257, 244-248.
- 35 KOVAČEVIČOVÁ, S.: Deux civilisations de même racine. In: Ethnologia Europaea. Göttingen 1968-1969, s. 229-237. - Z histórie kultúry čabianskych Slovákov a ich materinských obcí na Slovensku. Slov. Národop. 23, 1975, s. 288-330. - Výskumný materiál uložený v ZIS NÚ SAV.

Obce s nemeckým obyvateľstvom v okrese Topoľčany v r. 1919

Dnešný názov	Starý názov	Počet obyv.	Slováci	Z toho Maďari	Nemci	Iní	Židia
Bedzany	Bedzany V.	339	330	6	3	-	-
Behynce	Behynce	453	437	7	8	1	7
Belince	Belince	234	231	1	2	-	3
Biskupová	Biskupová	250	337	5	8	-	4
Bojná	Bojná	1698	1626	1	11	-	69
Čermany	Čermany	742	475	2	264	1	6
Dvorany Malé	Dvorany M.	235	223	7	5	-	15
Dvorany Veľ.	Dvorany V.	605	519	2	84	-	11
Hajná N.V.	Najnová Ves	617	462	5	149	1	6
Chrabrany	Chrabrany	654	653	-	1	-	1
Jacovce	Jacovce	1139	1128	-	11	-	91
Kovárce	Kovárce	1380	1360	14	6	-	46
Krtovce	Krtovce	323	322	-	1	-	9
Krušovce	Krušovce	1323	1213	26	84	-	36
Kuzmice	Kuzmice	539	520	2	17	-	-
Lipovec	Lipovec	361	360	-	1	-	13
Ludanice	Ludanice	742	728	6	8	-	13
Mýtna N.Ves	Mýtna N.Ves	371	314	10	47	-	4
Nemčice	Nemčice	810	805	2	3	-	5
Norovce	Norovce	323	303	11	9	-	9
H.Obdokovce	Obdokovce V.	1120	989	9	122	-	-
Obsolovce	Obsolovce	373	299	8	66	-	-
Oponice	Oponice	892	845	33	12	2	44
Preseľany	Preseľany	1223	1206	16	1	-	64
Radošiná	Radošiná	1329	1302	24	1	-	29
Ripňany M.	Ripňany M.	591	494	25	72	-	6
Ripňany V.	Ripňany V.	1199	1059	18	122	-	79
Solčany	Solčany	1440	1430	1	3	1	14
Hruboňovo	Sulany	324	311	-	13	-	5
Súlovce	Súlovce	649	639	3	1	9	8
Nitr.Blatnica	Šarfia	1104	1079	14	1	10	39
Tesáry	Tesáry	539	531	7	1	-	7
Topoľčany	Topoľčany	7023	5851	441	485	240	1954
Továrniky	Továrniky	1043	934	56	51	-	13
Urmince	Urmince	1049	1020	8	12	9	1
Velušovce	Velušovce	374	371	-	3	-	1
Vozokany	Vozokany	330	314	1	15	-	11
Hruboňovo	Výčapky	466	332	16	116	-	13

Obce s nemeckým obyvateľstvom v okrese Nitra r. 1919

Dnešný názov	Starý názov	Počet obyv.	Slováci	Z toho Maďari	Nemci	Iní	Židia
Berenč	Berenč	987	55	928	4	-	7
Cabaj	Cabaj	1662	1509	145	7	-	42
V.Cetín	Cetín V.	1624	47	1574	2	1	18
Čab-Síla	Čab	557	517	32	8	-	8
Čel'adice	Čalád	627	572	51	4	-	23
Čapor	Čápor	1075	979	25	17	-	13
Štitáre D.	Čitáre	447	17	428	2	-	7
Jelenec	Gymeš	1144	135	982	12	15	54
Hoste	Gesť	335	1	331	3	-	12
Nit.Hrnčiarovce	Hrnčiarovce	1102	173	927	1	-	2
M.Chyndice	Hyndice M.	437	316	114	7	-	25
V.Chyndice	Hyndice V.	505	5	486	1	13	3
Jarok	Ireg	1260	1226	16	1	17	22
Ivanka pri N.	Ivánka	1021	683	304	34	-	73
V.Janíkovce	Janíkovce V.	1056	643	404	8	-	57
Kalaz	Kálaz	789	81	690	12	-	21
Krškany D.	Kereškýn D.	913	811	75	27	-	31
Krškany H.	Kereškýn H.	499	442	47	5	5	6
Nové Sady	Kert-Ašakerť	977	941	16	18	1	34
Kínek	Kínek	398	259	31	108	-	9
Lajošová	Lajošová	128	15	112	1	-	6
Lapáš V.	Lapáš Veľký	635	588	40	7	-	9
Lefantovce	Lefantovce D.	502	490	5	7	-	15
Lehota	Lehota	1183	1148	28	7	-	23
Molnoš	Molnoš	781	746	31	3	1	4
Paňa	Paňa	730	220	486	18	6	23
Pohranice	Pohranice	1103	125	974	3	1	18
Čab-Síla	Síla	323	294	1	28	-	5
Lužianky	Šarlužky Kajsál	202	1108	70	7	17	6
Šurianky	Šuriánky	560	500	15	39	6	16
Tormoš	Tormoš	1148	1060	65	23	-	5
Ujľáček	Ujľáček	350	343	5	2	-	8
Novosad	Ujľak	2261	2140	47	30	44	72
Urmince	Urmín	3748	3052	322	227	104	170
Veľká Ves n.P.	Veľká Ves	622	32	580	5	5	8
Výčapy-Opat.	Výčapy Opatovce	1480	174	1295	6	5	53
Zbehy	Zbehy	1465	1399	41	25	-	48
Municipiálne mestá							
	Nitra	16642	13248	2899	402	73	3747
	Nové Zámky	19948	6851	12379	250	462	1994

Zusammenfassung

Bis zum J. 1945 lebten die Deutschen in der Slowakei in drei kompakten Sprachinseln (in Bratislava und Umgebung, in der Region Nitrianske Pravno (Deutschproben) und in der Zips) sowie auch in Streusiedlungen (z.B. im Nitraer Gebiet im Dreieck zwischen den Städten Nitra, Topoľčany und Hlohovec.) Sie hatten sich hier auf herrschaftlichem Großgrundbesitz erst im J. 1858 angekauft und stammten aus Nordwestdeutschland, aus der Umgebung von Hannover und Oldenburg, wo man einen plattdeutschen Dialekt sprach. Ihr Zentrum wurde die Gemeinde Čermany (Tscherman), wo sich 243 Personen ansiedelten und auf einem Grundbesitz von über 1580 Katastraljoch zu wirtschaften begannen. Die Umwelt, in die sie eingewandert waren, war altes Kulturland, wo Slowaken, Madjaren, zum Teil auch Angehörige der deutschen Beamtschaft und Juden zusammen lebten.

Von der Ankunft der Nitraer Deutschen um die Mitte des 19. Jahrhunderts und über ihre Aussiedlung im J. 1945 sind schriftliche Berichte und eine mündliche Tradition erhalten geblieben. Ein Vergleich der Lebensweise der Deutschen im Nitraer Gebiet, belegt durch zahlreiche Beiträge und einer selbständigen Publikation (Th. Deters: Tscherman in der Slowakei, 1982), mit der westslowakischen Volkskultur weist auf gemeinsame und unterschiedliche Merkmale der Deutschen und Slowaken in dieser Region hin und zeigt die Ursachen dieser Entwicklung auf. Die Feststellungen zu dieser Frage bzw. zu dieser Entwicklung, die im Nitra-Gebiet verlief, charakterisiert nicht nur diese Region, sondern hat Analogien auch in anderen Gegenden Mitteleuropas.

Die ersten Schwierigkeiten hatte die Deutschen gleich nach ihrer Ankunft im Nitraer Gebiet zu überwinden. Sie bestanden in den Unterschieden im Klima, in der Bodenbeschaffenheit, in der Sprache und in der Wohnweise zwischen ihrem ehemaligen Vaterland und ihrer neuen Heimat. Das Klima und die Bodenbeschaffenheit überwandnen sie durch ihre Arbeitsamkeit, ihren Erfindergeist und die Fähigkeit, sich in einer fremden Umwelt rasch zu orientieren. Dies hatten sie während ihrer Arbeit in Holland gelernt, wo sie als Schnitter, als Torfgäber und als Schifferleute am Ausgang des 18. und zu Beginn des 19. Jahrhunderts dort zur Arbeit gingen. Und gerade dieser ärmere Teil der Bevölkerung wanderte ins Nitraer Gebiet ein und kaufte sich mit dem durch Saisonarbeit erworbenen Geld dort an. In den ersten Jahren halfen ihnen die ortsansässigen Juden beim Geschäftsverkehr und bei den Kontakten mit den Ämtern die Sprachbarriere überwinden. Ihre Kindererlernten das Madjarische in der Schule und den Nitraer Dialekt von ihren Mitschülern schon in kurzer Zeit. Und so vermochte sich die jüngere Generation schon in den sechziger Jahren des 19. Jahrhunderts nicht nur mit der örtlichen Bevölkerung, sondern auch mit der Obrigkeit zu verständigen.

Aufgrund der hiesigen Rohstoffquellen und in Ermangelung örtlicher Handwerker waren sie gezwungen, sich in der Wohnkultur der Umwelt anzupassen. Ihre dreiräumigen, mit einem Strohdach gedeckten Lehmhäuser standen auf herrschaftlichem Grund außerhalb des Dorfsentrums. Nach dem Schadenfeuer im J. 1881 kehrten sie jedoch nicht mehr zum örtlichen Lehmhaus zurück. Bessere Vorbilder fanden sie in den gemauerten Ziegelhäusern der Vorstädte von Nitra und Topoľčany. In ihrer Kleidung hatte die Verstädterung schon früher stattgefunden. Schon aus ihrer alten Heimat kamen sie in städtischer Kleidung, wie sie um die Mitte des 19. Jahrhunderts in Nordwestdeutschland getragen wurde.

Hinsichtlich der Klimabedingungen und der Bodenqualität unterschied sich die tierische und pflanzliche Produktion der Deutschen von der slowakischen und madjarischen nur durch ihre Quantität, was mit dem größeren Ausmaß der Felder und einer ausreichenden Anzahl von starken Pferdegespannen zusammenhing. Aber die Quantität der Agrarprodukte charakterisierte in der westlichen Slowakei die reichen Bauern und Großgrundbesitzer auch anderswo.

Die Gemeinde wurde von den Deutschen und Slowaken gemeinsam verwaltet. Im Hinblick auf ihr größeres Vermögen waren jedoch bis zum J. 1918 Deutsche häufiger Gemeindevorsteher als Slowaken. Im öffentlichen und Gesellschaftsleben vollzog sich allmählich eine gegenseitige Annäherung, was sich vor allem im Einhalten des Jahresbrauchtums und der verschiedenen Feiertage äußerte. Auch Theaterstücke wurden gemeinsam aufgeführt, weil die deutsche Jugend auch die slowakische Sprache beherrschte. Unterhaltungen wurden jedoch getrennt veranstaltet. Die Slowaken tanzten bei Zigeunermusik in dem einen Gasthaus, im andern hielten die Deutschen ihre Bälle bei der Blasmusik aus Kuneschhau ab.

Am ausgeprägtesten äußerten sich die Unterschiede zwischen Deutschen und Slowaken im Familienleben und in der Umgangssprache der Familie und der Kinder. In slowakischem Familien unterhielt man sich in der slowakischen Mundart des mittleren Nitra-Gebietes, in den deutschen sprach man plattdeutsch. In diesem Dialekt lernten die Kinder von ihren Müttern die ersten Kindersprüche, sie hörten Wiegenlieder und Märchen. Aber wenn in einem größeren Kollektiv gesprochen wurde, wie z.B. beim Federnschleifen, beim Maisentkörnen, wo auch die slowakische Dienerschaft anwesend war, wurde slowakisch gesprochen und zu den Sujets gehörten slowakische Sagen, Mythen und Erzählungen aus dem Leben.

Eine wichtige Rolle im Leben der Einwohner von Čermany spielte die Schule. Bis zum J. 1918 wurde in madjarischer Sprache unterrichtet und die deutschen

Kinder wurden von einem Wanderlehrer in der deutschen Sprache unterwiesen. Im J. 1928 erbauten die deutschen Bürger mit eigenen Kräften ein deutsches Mehrzweck-Schulgebäude, in dem es auch Räumlichkeiten für einen Kindergarten und eine Sparkasse gab. Von dieser Zeit an begann die Separierung der Jugend aufgrund ihrer Nationalität, wozu auch der Ortsverein des "Deutschen Kulturverbandes" beitrug. Das gemeinsame Theaterspielen hörte auf und es begann eine selbständige deutsche Vereinstätigkeit. In den ersten Jahren öffnete diese Tätigkeit den Deutschen aus Černany die Fenster in die Welt. Auf länger dauernden Aufenthalten und auf Rundfahrten lernten sie die Errungenschaften der intensiven Bodenbestellung mit Maschinen, die elektrische Beleuchtung sowie die Schönheit und Geschichte Deutschlands und der Slowakei kennen. Bis zum J. 1939 waren die Deutschen in Černany loyale Bürger der Republik. Aber auch später, als der Druck des deutschen Nationalismus intensiver wirkte, wurde hier die Nationalitätenfrage nicht so aggressiv entfacht wie anderswo.

Im J. 1945 verließen unter dem Schutz der deutschen Armee und dem Druck der örtlichen politischen Führer 70 Personen Černany und 47 Personen die Nachbargemeinde Velké Ripňany. Die übrigen Deutschen verblieben in ihren Heimen. Nach unermeßlichen Drangsalen, die ihnen von den Soldaten und von der einheimischen Bevölkerung zugefügt wurden, kamen die Evakuierten ins Sudetenland. Nach Kriegsende gelangten sie von hier aus in die Umgebung von Gera, Nürnberg und Regensburg. Der zweite Exodus der Nitraer Deutschen spielte sich im J. 1981 ab; nach diesem Auszug verblieben in Černany noch 168 und in Velké Ripňany noch 53 deutsche Einwohner. Im Laufe verschiedener Umsiedlungsaktionen wurden nach 1945 ein Teil von ihnen in der Slowakei verstreut. Es blieben hauptsächlich die Nachkommen aus den gemischten Ehen zurück. Trotz dieser Unbill der Nachkriegszeit konnten sich die Deutschen aus dem Nitraer Gebiet sowohl in ihrer neuen Heimat als auch in der Slowakei als Fachleute mit Mittelschulbildung, als Ingenieure, Ökonomen und Ärzte geltend machen.

Durch ein Vergleichen des Lebens und der Kultur der Deutschen im Nitra-Gebiet mit dem Leben und der Kultur der Slowaken im Ungarischen Tiefland, in Jugoslawien (in der Wojwodina) und in Rumänien gelangte die Autorin zu interessanten Erkenntnissen über die Gesetzmäßigkeiten der Analogie und der Unterschiedlichkeit der Entwicklung. Als die wesentlichsten führt sie folgende an: Die Slowaken kamen ins Ungarische Tiefland zusammen mit Madjaren, Deutschen, Serben und Rumänen im Laufe des 18. Jahrhunderts und schufen hier alle gemeinsam eine eigenartige Tiefland-Agrarkultur. Die örtlichen Varianten waren durch mehrere Umstände bedingt: Durch die ethnische und religiösen Traditionen und nach 1918 auch durch das Leben in drei verschiedenen Staaten, in Ungarn, Jugoslawien oder Rumänien. In der neukolonisierten Region paßten sich alle Ethnien dem lokalen Klima, der Bodenart und den Privilegien an, die ihnen bei ihrer Ansiedlung gewährt worden waren

(Religionsfreiheit, Selbstverwaltung des Schulwesens, Erlegung einer Geldrente aus dem großen Ausmaß des Bodenbesitzes.) Die Bonität des Bodens, die landwirtschaftlichen Fachschulen und der wachsende Bedarf Österreichs und Ungarns waren die Ursache, daß diese Region zu einer Getreide- und Maiskammer dieser Länder wurde. Die Konjunktur im 19. Jahrhundert hatte Einfluß auch auf die Entstehung der örtlichen verstädterten Agrarkultur des Ungarischen Tieflandes. Sie hatte mehrere Schichten: die ältere äußerte sich, ähnlich wie bei den Deutschen in Černany, in Archaismen, die in der alten Heimat wurzelten, und in der Terminologie des Familienlebens, in der Kleidung, im Hausrat und in manchen Speisearten. In diesen Elementen unterschieden sich die einzelnen Ethnien wesentlich voneinander. Die zweite, neuere Schicht war mit einer Verstädterung verbunden. Sie entwickelte sich nicht nur unter dem Einfluß Budapests, sondern auch der umliegenden Komitats- und Marktzentren, wo Neuheiten für Haus und Wirtschaft verkauft wurden und wo die Großhändler mit Getreide und Mais lebten. Variationen dieser neueren Kulturstufe entstanden nicht nur aufgrund der ethnischen Traditionen der einzelnen Nationalitäten, sondern auch infolge der Unterschiedlichkeit ihrer Schulen, in denen in der jeweiligen Landessprache unterrichtet wurde, sowie der Vereine, die das örtliche ökonomische, Finanz- und Kulturleben bestimmten. Allmählich wurde das Leben in den aufblühenden Zentren, wie es z.B. Békéscsaba und Tótkomlós am Ende des 19. und zu Beginn des 20. Jahrhunderts waren, zu einem Vorbild für die umliegenden, wirtschaftlich minder bedeutsamen und weniger entwickelten auch nichtslowakischen Lokalitäten. Also auch darin besteht eine Analogie zur Gemeinde Černany, wo die Deutschen aufgrund der ökonomischen Prosperität und Weltoffenheit sowie der Umgestaltung der städtischen Kultur von Nitra und Topoľčany zu einem Vorbild für die slowakische Umgebung wurden.

Doch der institutionell geführte nationalistische Druck und der danach folgende Gegendruck äußerten sich in einem und im anderen Milieu auf unterschiedliche Weise. Die Zwangsausiedlung der Deutschen aus der Umgebung von Nitra und Topoľčany hat das örtliche und siedlungsmäßige Zusammenleben der Slowaken und Deutschen unterbrochen. Sie trug jedoch zu einer Kristallisierung der Selbsterkenntnis und Selbstrealisierung der Deutschen in der neuen Umwelt bei, wo sie gezwungen waren, sich der Umgebung und der neuen Art der Arbeit anzupassen. Bei den Deutschen, die im Zusammenhang mit der Option und infolge der Mischehen in der Slowakei blieben, kam es unter dem Druck des wachsenden Nationalismus und der proklamierten Klassengesellschaft nach dem J. 1945 zu einer äußerlichen Slowakisierung. Doch das Bewußtsein ihrer deutschen Familientradition haben sie sich erhalten.

Zum Unterschied davon kam es nach 1918 in Horthy-Ungarn, ähnlich wie auch nach 1945 infolge der Orientierung der Nationalitätenpolitik zwar nicht zu einer Umsiedlung der Slowaken aus Ungarn in die Slowakei,

sondern zu ihrer Isolierung. Nach außen hin wurden zwar bestimmte vereinbarte Kontakte der Slowakei mit den Slowaken in Ungarn aufrecht erhalten, doch in Wirklichkeit trat infolge der madjarischen Unterrichtssprache in den Schulen und der ökonomischen Prosperität, die mit der Madjarisierung verbunden war, eine völlige Stagnation und eine Unterbindung der kulturellen Wurzeln der in Ungarn lebenden Slowaken ein. Heute erwachen sie nur sehr schwer wieder zu einem neuen Leben und wenn, dann vor allem bei der Intelligenz, weil auf dem Lande bereits mehrere Generationen fehlen, die sich als Slowaken

betrachten. Und darin unterscheiden sich die Slowaken im Ungarischen Tiefland von den Deutschen oder den slowakisierten Deutschen, die aus der Umgebung von Nitra stammen und heute in Deutschland oder bei uns leben. Also eine institutionelle Unterbrechung der kulturellen und ethnischen Traditionen muß nicht immer und nicht überall die gleichen Auswirkungen haben. Die Modifizierung hängt mit dem eigenen Empfinden und mit den Bestrebungen zusammen, die eigene Identität zu erkennen und zu bewahren.

Slovenský národopis

Vydáva Národopisný ústav Slovenskej akadémie vied v Slovak Academic Press, spol. s r.o.

Ročník 40, 1992, číslo 3

Vychádza štvrťročne.

Hlavný redaktor:

PhDr. Milan Leščák, CSc.

Výkonné redaktorky:

PhDr. Ľubica Chorváthová,

PhDr. Zora Vanovičová

Typografia: Eva Koubeková

Redakčná rada: PhDr. Stanislav Brouček, CSc., Doc. Ľubica Droppová, CSc., PhDr. Božena Filová, CSc.,
Prof. Václav Frolec, DrSc., Doc. Emília Horváthová, CSc., PhDr. Václav Hrnčíko, PhDr. Josef Jančář, CSc.,
PhDr. Milan Kiripolský, PhDr. Soňa Kovačevičová, DrSc., PhDr. Eva Krekovičová, CSc., PhDr. Martin
Mešša, PhDr. Ján Mjartan, DrSc., Prof. Ján Podolák, DrSc., PhDr. Zora Rusnáková, CSc., PhDr. Peter
Salner, CSc., PhDr. Miroslav Válka.

Adresa redakcie: Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava

Registr. zn. F 7091

Cena 39,- Kčs (jednotlivé číslo), celoročné predplatné 156,- Kčs.

Rozširuje, objednávky a predplatné (aj do zahraničia) prijíma Slovak Academic Press, spol. s r.o., P.O.
Box 57, Nám. Slobody 6, 811 05 Bratislava

SLOVAK ETHNOLOGY

Quarterly review of Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences

Vol. 40, 1992, No3

Editors: Milan Leščák, Ľubica Chorváthová, Zora Vanovičová

Address of Editor: Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava

Distributed by Slovak Academic Press, Ltd., P.O. Box 57, Nám. Slobody 6, 811 05 Bratislava

L'ETHNOLOGIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'Ethnologie de l'Académie slovaque des sciences

Année 40, 1992, No3

Rédacteurs: Milan Leščák, Ľubica Chorváthová, Zora Vanovičová

Rédaction: Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava

SLOWAKISCHE ETHNOLOGIE

Zeitschrift des Ethnologischen Institutes der Slowakischen Akademie der Wissenschaften

Jahrgang 40, 1992, Nr.3

Redakteure: Milan Leščák, Ľubica Chorváthová, Zora Vanovičová

Redaktion: Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava

